

Matevž Kos
Grenki sadeži resnice

Andrej Inkret: MELANHOLIČNA RAZMERJA. Dnevniški in drugi zapiski od 5. decembra 1992 do 27. decembra 1995
Spremna beseda Rudi Šeligo. Slovenska matica, Ljubljana 1998

Dnevniško pisanje je med razmišljujočimi Slovenci v zadnjih nekaj letih postalo malodane žanrski hit; ne nazadnje je začelo intenzivno prodirati na časopisne strani. Pri tem pa so literati, tudi to je eno izmed znamenj časa, vse bolj v manjšini. Kar zadeva razcvet dnevniškega ubesedovanja v devetdesetih, je eden njegovih iniciatorjev brez dvoma Andrej Inkret. Spomnimo se: avtor je pred šestimi leti v *Novi reviji* začel priobčevati svoja "melanholična razmerja" in nato v njihovi bolj ali manj redni družbi preživel dobra tri leta – skupaj z Inkretom pa njegovi radovedni bralci, med katerimi, bržkone najzvestejšimi, sem bil tudi pisec tehle vrstic.

Po stopinjah, ki jih je pomagal utirati Inkret, so nato šli številni pisci, išoč svoj pisateljsko srečo v tem – očitno zapeljivo vznemirljivem – žanru. Dnevniški zapis med drugim omogoča, da avtor radovednemu bralcu kar se da na široko odpre vrata svoje domačije. Eni te, nemo bralsko pričo, spustijo le v svoj delovni kabinet, drugi te povabijo še v jedilnico, vržejo s tabo karte ali te celo, radovedneža, povabijo v svojo spalnico. Spet tretji dnevničarji te hočejo imeti vsega zase, med službo in na vikendu. Če ne gre drugače, te obiščejo tudi na domu. Naj si bodo veselo razigrani ali

malce melanholični, sebe in svojih stavkov ne gledajo samo v zrcalu, temveč ves čas nagovarjajo, žgečkajo, zapeljujejo, dražijo tudi bralca, se z njim spogledujejo in se mu dobrikajo. Pred tvojimi očmi se analizirajo, razgaljajo, si pojejo hvalnice ali poročajo o črvu dvoma, ki jih razjeda. Si pa naivnež med naivnimi, če meniš, da ti povedo vse – več ti, vsaj večina med njimi, zamolčijo. Morda je eden izmed paradoksov dnevniškega pisanja to, da se ponuja kot nadvse "odkritosrčna" zvrst, v kateri je človek človeku najneposredneje – človek, obenem pa tudi (če ne predvsem) za dnevnik velja, da je v njem najzanimivejše nemalokrat ravno tisto, kar vsakokrat ostane nerečeno, zamolčano, prikrito, izmuzljivo. Dnevniške strani ustvarjajo iluzijo, kot da ves čas mislijo nate, bralca, dejansko pa je dnevnik ena najbolj monoloških oblik govora. Dialog Jaza s samim sabo, tudi če gre za razcepljeni Jaz, tega junaka naše dobe, čigar istovetnost sestavlja množica različnih glasov, se vsakič znova preobrne v monotonijo Jaza.

Gombrowiczev znameniti ponedeljkov, torkov, sredin in četrtkov "Jaz" – v zapisu k Inkretovi knjigi ga, verjetno ne po naključju, omenja že Rudi Šeligo – je ključna beseda, ki odpira vrata v "fenomenologijo dnevnikarjenja" in njegovih aporij. Obenem se verjetno vsi spominjamo bolj ali manj znanih napovedi, ki ravno v dnevniku in drugih oblikah prvoosebne "izpovednosti" vidijo enega izmed obetajočih žanrov literarne prihodnosti. (Po razvpitem "koncu romana" in zgodbarstva nasploh je, mimogrede rečeno, ta prognoza natančna toliko, kolikor je umetnost romana sama zmožna sprejeti vase zavest o svojem lastnem koncu – in se na ta, poudarjeno "prvoosebni" način ohraniti pri življenju.) Vprašanje, ki se tu zastavlja, vprašuje po tem, ali ni morda pisanje dnevnika, kadar se ga loti človek peresa – pustimo zdaj Gombrowicza, izjemnega med izjemnimi, ob strani – največkrat le svojevrstna popoldanska obrt, nekakšen nadomestek za zahtevnejše dopoldanske žanre, za katere zmanjkuje časa, moči, tradicije, individualnega talenta itn. Pa ne da bi kakor koli podcenjeval dnevniško pisanje. Malce dvoma sem se navzel ravno ob prebiranju *Melanholičnih razmerij*. Inkret se namreč že na uvodnih straneh "avtorefleksivno" sprašuje takole: "Čemu objavljati zapiske o pritlehnostih? Ali bi ne bilo treba graditi širše in globlje in bolj študiozno okrog novih vprašanj, ki se praktično postavljajo pred nas in ki jih mnoga komajda šele slutimo, čeprav bodo brez dvoma usodna ali vsaj dolgoročna?" Podobnih skepticizmov srečamo

v knjigi še veliko. In zdi se, da Inkretu ne gre vselej le za, prosto po Rousseauju, melanholična sanjarjenja samotnega sprehajalca, ki se sooča s svojimi zreli leti in malce nostalgичno pogleduje nazaj, ko se je svet še ponujal kot sveža melona pod modrino neskajljenega neba – s takšnimi, neprikrto melanholičnimi glasovi sta, med drugim, slovensko bralstvo v zadnjem času nagovarjala vsaj še Aleš Berger v svojih *Krokijih in beležkah* (1997) in pa Peter Kolšek, moška polovica pisemskih *Navadnih razmerij* (1998). V primerjavi z Bergerjem, čigar glavni adut je umetelnost pripovedovanja, podprta s simpatičnimi esejistično-refleksivnimi odmerki, ali pa Kolškom, ki preseneča z nenavadno, malodane "kmečko" prostodušnostjo moža, ki se ne zateka k intelektualnim zvijačam, se pri Inkretu ponuja vtis, da je njegovo dnevniško pisanje obremenjeno z nekakšnim ponotranjenim kategoričnim imperativom, da bi bilo kaj drugega, kot dejansko je. Kot da so *Melanholična razmerja* melanholična med drugim tudi zato, ker sama sebe razumejo kot nadomestek za "kaj večjega". Z drugimi besedami: razmerja, v katera se spušča in jih popisuje Inkret, niso melanholična kar tako, "sama na sebi", temveč zato, ker je pogled, ki gleda nanje in tako stopa z njimi v nekakšno "razmerje", prežet z melanholijo. Melanholičnost ni eden izmed atributov, temveč samo jedro eksistence, ki je – melanholična.

Dobo treh let, vsaj kakor prihaja do svoje besede v Inkretovem pisanju, sestavlja množica dogodkov in raznovrstnih peripetij. Pisatelju so na primer dokaj ljubi meteorološki pojavi, toliko bolj, če obenem prisposodablajo resnico žalostnega srca ("Tudi kar zadeva vreme, je mučno: že nekaj dni dež, depresija, mraz, čeprav smo sredi pomladi."), ali pa vsakdanji mali opravki, ki, takšni, kakršni pač so, prispevajo svoj delež k celoti sveta. Inkret zapisovalec ostaja nekako zadržan, glede na eksistencialne lege, ki jih ubeseduje njegov dnevniški Jaz, po prvih sto ali dvesto straneh polagoma že predvidljiv; v dokaj pogostih intervalih si sledijo "stanja" ali "drže", ki bi jih zasilno lahko povzeli z oznakami, kot so plemenita resigniranost, "svetovnonazorska" rezerviranost, previdna ironija, konstantna "utrujenost", dolgočasje človeka, ki mu nič človeškega ni tuje, nelagodje ob "zgodovini", s katero se srečuje individuallec, zavedajoč se obenem svoje "objektivne" vpetosti v njene manifestacije, intelektualna zadržanost do aktualij, političnega prerivanja, ideoloških ritualov, strankarstva itn. Dnevničarja nemalokrat prevevajo mračna občutja, na katera opozarjajo skorajda deklarativne izjave

tipa "Kako je vse takšno življenje bridko!", "Danes je – vsaj zame – to samo še srednja žalost, čas očitno teče vse hitreje ali pa so gledališki pisci bolj površni, kakor so bili nekdanji." "... kužno vreme sredi zime povzroča utrujenost in malodušje" itn. Kljub takšnemu stanju stvari Inkret nekaj dni pozneje, v sredo, 26. januarja 1994, če sledimo časovnemu traku melanholičnega dnevnika, na sestanku upravnega odbora "Društva slovenskih pisateljev" zbere toliko konstruktivne državljanske moči, da se, kot brez zadrege poroča o samem sebi, zavzame za "avtonomnost duha, svobodno fantazijo, kritično razmerje ..." Čez čas pa spet dvom, tokrat že kar o smislu samega dnevniškega zapisovanja, češ: "Kaj to koga briga?" Na drugem mestu še določneje: "Vse manj črk, zmeraj slabše veselje z zapisovanjem. Vprašanje o zakaj in čemu. Odgovor preprost: nehati."

Takšna odkritosrčnost je na prvi pogled kar simpatična, lahko pa jo razumemo tudi kot poseben primer avtorske zvičajnosti. Nekako v tem, malce neskromnem pomenu, da če že pisec sam s sabo nima pravega veselja, naj ga imajo vsaj bralci; ali pa naj se mu ti vsaj pridružijo in nase prevzamejo del njegovega "zasebnega" bremena ... Kljub splošnemu slabemu počutju in nezadovoljstvu s samim sabo ter svetom vobče pa avtor mimogrede zbere toliko sil, da med dnevniške strani vplete še svoja različna poročila, priložnostne prispevke, nagovore in spise po naročilu, nastale v tem, ob-dnevniškem času. Spekulativna razlaga tega pisateljevega (samo)-evidentiranja in (samo)dokumentiranja za obdobje "od 5. decembra 1992 do 27. decembra 1995", zaradi katerih je že tako zajetna knjiga še debelejša, bi lahko šla v tej smeri, da se dnevničar v družbi svoje melanholie pravzaprav niti ne počuti tako slabo. Najlepše je doma, biti pri samem sebi, in večji je dom, intenzivnejša so *melanholična razmerja*, lepše je.

Morda bi bilo produktivnejše, če bi avtor, človek z izpričanim literarnim okusom in zavidljivo zmožnostjo artikulacije svojih stališč ter, ne nazadnje, eden najvidnejših slovenskih literarnih kritikov novejši dobe, namesto dobrih štiristo ponatisnjenih dnevniških strani napisal kak krajši, intenzivnejši tekst, posvečen kateremu izmed vprašanj, ki ga, to je nemalokrat očitno tudi iz njegovih *Melanholičnih razmerij*, vznemirjajo in so tako ali drugače še zmeraj *njegova* vprašanja. Še več: čeprav svoja stališča predstavlja bolj mimogrede, v obliki pripomb, sumaričnih sodb ali miniaturnih polemik, so zvečine takšna, da jim je brez posebnih težav moč pritrčiti, obenem

pa bralec lahko obžaluje, da niso natančneje, obsežneje tematizirana. Gre za nezanemarljive problemske sklope, kot so, na primer, stanje in dileme slovenske literature devetdesetih, vprašanje o dramatiki, sodobnem gledališču, ne nazadnje kritiki, tem Inkretovem "domicilnem" področju. Ali pa, na drugi ravni, kaj je z avtorjevo, pogojno rečeno, "novorevijaško generacijo", od katere, ali vsaj od njenih najglasnejših *pijanih strel duha*, se občasno, sicer rahločutno in s težkim srcem – pa vendarle – distancira?

Skratka: nekaj navrženih tem, o katerih bi pisec, če bi se izvil primežu melaholičnih razmerij in njihovemu začaranemu krogu, gotovo imel (še) marsikaj povedati. Če ne gre drugače, tudi v dnevniški obliki.